

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішення у справі «Н. проти Сполученого Королівства» («N. v. the United Kingdom»)

Реферативний переклад¹

У рішенні, ухваленому 27 травня 2008 року у справі «Н. проти Сполученого Королівства», Європейський суд з прав людини у складі його Великої палати (далі — Суд) постановив, що

— не було порушено ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження)².

Обставини справи

Заявниця п. Н., 1974 р. н., є громадянкою Уганди та проживає у м. Лондоні. Вона хворіє на синдром набутого імунodefіциту (далі — СНІД). Справа стосувалася скарги п. Н. на те, що оскільки вона хвора на СНІД, її повернення до Уганди призведе до страждань та передчасної смерті.

Заявниця прибула до Сполученого Королівства 28 березня 1998 року під вигаданим ім'ям та, будучи серйозно хворою, розпочала лікування.

31 березня 1998 року п. Н. через своїх адвокатів попросила притулку у Сполученому Королівстві. Клопотання про надання притулку обґрунтовувалося тим, що в Уганді із заявницею погано поводитись, її було зґвалтовано бійцями Національного руху опору, а тому вона боялась за своє життя та безпеку

після можливого повернення на батьківщину.

До листопада 1998 року п. Н. було поставлено діагноз, з яким, у випадку її повернення до Уганди, де не було можливостей надання адекватної медичної допомоги, тривалість життя заявниці становила би менше 12 місяців.

28 березня 2001 року міністр закордонних справ Сполученого Королівства відмовив заявниці у наданні притулку, стверджуючи, що немає жодних доказів зацікавлення владою Уганди особою п. Н. і що можливості лікування СНІДу в цій країні були такими ж, як і в інших африканських країнах, а всі основні антиретровірусні ліки були цілком доступними за значно зниженими цінами. Заявниця подала апеляційну скаргу.

10 липня 2002 року її скаргу було відхилено у тій її частині, яка стосувалася відмови у наданні притулку, але задоволено стосовно порушення ст. 3 Конвенції.

Міністр закордонних справ подав скаргу на таке рішення, стверджуючи, зокрема, що ліки від СНІДу, які розповсюджувались Державною службою охорони здоров'я у Сполученому Королівстві, могли бути придбаними і в Уганді, а організації, фінансовані ООН та двосторонніми донорськими програмами, постачали ці ліки туди за зниженими цінами. Тому повернення п. Н. в Уганду не призведе до «повного позбавлення її медикаментозного лікування» та не стане причиною «гострих фізичних і психічних страждань». 29 листопада 2002 року апеляційна інстанція імміграційного трибуналу підтримала цю скаргу, зазначивши, що «навіть зважаючи

¹ Тут і далі реферативний переклад з англійської мови та опрацювання комюніке Секретаря суду здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України П. М. Рабіновичем, М. Ю. Пришляк і Т. І. Дудаш.

² Рішення є остаточним відповідно до вимог ч. 1 ст. 44 Конвенції. (Прим. перекладачів)

на те, що рівень забезпечення ліками в Уганді є нижчим, ніж у Сполученому Королівстві, все ж медикаментозне лікування СНІДу буде для заявниці доступним».

Пані Н. безуспішно подавала чергові апеляційні скарги до Апеляційного суду та до Палати лордів.

Зміст рішення Суду

Заявниця стверджувала, що її повернення на батьківщину призведе до страждань та передчасної смерті, а це, на її думку, становитиме нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. При цьому вона посилалась на ст. 3 та на ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Суд, проаналізувавши свою практику у справах, що стосувалися видворення за межі держави і в яких заявники, вказуючи на поганий стан свого здоров'я, скаржилися на порушення ст. 3 Конвенції, знайшов схожу справу — «Д. проти Сполученого Королівства», рішення в якій було прийняте 21 квітня 1997 року. У цій справі йшлося про «дуже виняткові обставини» та «нездоланні гуманітарні умови». Пан Д. був критично хворим та перебував у передсмертному стані. На батьківщині йому не гарантувалась медична допомога, а сім'я, яка б могла заопікуватись ним чи забезпечити його харчуванням, місцем проживання і підтримкою, у заявника не було.

Суд нагадав, що іноземці, які підлягають видворенню з території хоча б однієї з держав, що підписали Конвенцію (далі — договірні держави), не можуть заперечувати проти цього задля продовження користування медичною, соціальною чи іншою допомогою. Негативний вплив видворення на тривалість життя заявника не є достатнім для визнання порушення ст. 3 Конвенції. Рішення про видворення особи, яка страждає на фізичну чи психічну хворобу, до країни, де умови лікування є гіршими, може порушувати ст. 3 Конвенції лише у дуже виняткових випадках, зокрема тоді, коли гуманітарні наслідки видворення є нездоланними, як це було у випадку із п. Д.

Попри те, що багато із перелічених у Конвенції прав мають соціальний чи економічний контекст, вона (Конвенція) по суті була спрямована на захист громадянських і політичних прав. Більше того, усьому тексту Конвенції притаманний пошук справедливого балансу між інтересами суспільства та вимогами захисту індивідуальних основоположних прав. Розвиток медицини, а також соціальні й економічні відмінності між країнами свідчать, що лікування хворих у державах їх походження та у договірних державах може значно відрізнятися. Стаття 3 Конвенції не покладає обов'язку на договірні держави усувати такі відмінності через надання безоплатної та необмеженої медичної допомоги всім іноземцям, які позбавлені права залишення їх на території договірних держав. Якщо б такий обов'язок існував, то це було б занадто важким тягарем для договірних держав.

Відтак Суд вказав, що хоча справа «Н. проти Сполученого Королівства» стосувалась видворення особи із захворюванням на СНІД, такі ж самі принципи повинні застосовуватись до будь-якого видворення особи із фізичним чи психічним захворюванням, якщо таке захворювання настало природнім шляхом, спричиняє страждання та біль або ж призводить до передчасної смерті і вимагає відповідного лікування, якого може і не бути у країні заявника чи яке може надаватися лише за значні кошти.

Незважаючи на те, що п. Н. було відмовлено у наданні притулку в Сполученому Королівстві, у своїй скарзі до Суду вона не згадувала про те, що її повернення на батьківщину може призвести до політичних переслідувань. Її скарга про порушення ст. 3 Конвенції ґрунтувалась виключно на важкому стані здоров'я та відсутності достатніх можливостей для лікування в Уганді.

Медичний огляд, проведений у 1998 році, виявив у заявниці дві хвороби, які виникли в результаті СНІДу, та високий рівень імуносупресії. Зараз, після проведеного лікування, п. Н. може подорожувати, а стан її здоров'я стабільний і не погіршуватиметься доти, доки

вона отримуватиме відповідний основний медичний догляд. Однак матеріали, які були надані національним судам, вказували на те, що видворення заявниці до Уганди, де вона буде позбавлена потрібних медикаментів, призведе до швидкого погіршення стану її здоров'я та смерті за кілька років.

Відповідно до інформації, наданої Всесвітньою організацією охорони здоров'я, в Уганді через нестачу коштів антиретровірусні медичні препарати є доступними лише для половини осіб, які їх потребують. Пані Н. скаржилася, що вона не матиме можливості забезпечити відповідне лікування для себе, особливо у сільській місцевості, звідки вона походить. Видається, що у заявниці були родичі в Уганді, хоча вона й скаржилася на те, що вони не мали би ні можливості, ні бажання допомагати їй у випадку серйозної хвороби.

Влада Сполученого Королівства забезпечувала п. Н. безоплатною медичною та соціальною допомогою протягом 9 років, поки розглядалось її клопотання

про надання притулку та скарга про порушення статей 3 і 8 Конвенції. Однак це не тягне за собою обов'язку у Сполученого Королівства і надалі надавати таку допомогу.

Суд погодився, що у випадку повернення заявниці на батьківщину якість та можлива тривалість її життя зміниться. Проте Суд також звернув увагу на те, що стан здоров'я п. Н. не є критичним, а можливе швидке його погіршення буде порівняно незначним, особливо якщо взяти до уваги той рівень медичної допомоги, який заявниця може отримувати в Уганді, підтримку та опіку від родичів, а також ті заходи, які застосовуються в усьому світі для боротьби зі СНІДом.

Отож, Суд дійшов висновку, що справа п. Н. не підпадає під визначення «дуже виняткових обставин», а її видворення зі Сполученого Королівства не порушуватиме ст. 3 Конвенції.

Суд постановив, що немає необхідності досліджувати справу на предмет порушення ст. 8 Конвенції.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Regent Company проти України» («Regent Company v. Ukraine»)

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 3 квітня 2008 року у справі «Regent Company проти України», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція);
- було порушено ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд признав сплатити компанії-заявнику протягом трьох місяців з моменту набуття чинності рішенням суду відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції суму боргу, встановлену національним арбітражним рішенням від 23 грудня 1998 року, яку держава заборгувала компанії-заявнику. На думку Суду, саме визнання наявності порушень ч. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Першого про-

токолу до Конвенції становить достатню компенсацію моральної шкоди¹.

Обставини справи

Заявником є приватна керуюча компанія *Regent Engineering International Limited*, зареєстрована у м. Вікторії (Сейшельські острови) (далі — компанія-заявник). Офіційною адресою компанії є м. Лондон (Сполучене Королівство). Вона була представлена п. Юрієм Портніком, який проживає у Лондоні.

У грудні 1998 року «СOM s. r. o.», товариство з обмеженою відповідальністю,

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів)

зареєстроване у Празі (Чеська Республіка) (далі — СОМ), розпочало провадження у Міжнародному комерційному арбітражі при Торговельно-промисловій палаті України (далі — МКАС) проти Відкритого акціонерного товариства «Оріана» (далі — Оріана), вимагаючи відшкодування за порушення умов договору. Зокрема, СОМ стверджувала, що Оріана — фірма, зареєстрована у м. Калуші Івано-Франківської області — 99,9% акцій якої належало державі, не виконала взяті на себе договірні зобов'язання щодо переробки сировини.

23 грудня 1998 року МКАС ухвалив арбітражне рішення (справа АС №142у/98), згідно з яким Оріана повинна була сплатити СОМ відшкодування у розмірі 2 466 906,47 доларів США.

19 липня 1999 року СОМ подала апеляцію до Івано-Франківського обласного арбітражного суду (далі — арбітражний суд), вимагаючи зафіксувати у рішенні суду той факт, що СОМ була кредитором щодо Оріани на підставі арбітражного рішення від 23 грудня 1998 року.

2 серпня 1999 року Державна виконавча служба м. Калуша (далі — виконавча служба) розпочала виконавче провадження щодо Оріани стосовно виплати боргу, як це було ухвалено МКАС.

16 жовтня 1999 року арбітражний суд відхилив вимогу компанії-заявника про початок процедури банкрутства щодо Оріани.

18 та 21 жовтня 1999 року виконавча служба розпочала накладення арешту на власність Оріани. 13 грудня 1999 року виконавча служба скасувала рішення про накладення арешту на майно неплатоспроможного боржника — Оріани.

14 грудня 1999 року на власність Оріани знову було накладено арешт. 16 грудня 1999 року виконавча служба прийняла рішення продати якусь частину майна, що було заарештоване (зокрема, Оріана мала у власності полімеризаційний цех).

20 вересня 2000 року СОМ знову звернулася до арбітражного суду щодо початку процедури банкрутства Оріани. Також висувалася вимога включити СОМ до списку кредиторів Оріани.

Між 1999–2003 роками виконавча служба вжила низку заходів, щоб отримати виплату по боргах, які накопичила Оріана. Зокрема, було відіслано платіжні доручення до банку дебітора, який отримав активи Оріани, із заборону неправомірного продажу власності Оріани, а також було зроблено спробу продавати деяке майно Оріани для виплати її боргів. Крім того, виконавча служба наклала арешт на банківські рахунки Оріани та її акції (включаючи й акції компанії Лукор, якими володіла Оріана).

У той же час виконавчі провадження переривались декілька разів, оскільки Оріана оспорювала дії виконавчої служби в суді та чисельні кредитори компанії звертались до суду щодо визнання неплатоспроможності Оріани.

18 вересня 2002 року Господарський суд Івано-Франківської області (далі — Господарський суд) (колишній Івано-Франківський обласний арбітражний суд) розпочав процедуру банкрутства Оріани. Ця процедура все ще триває.

22 січня 2003 року СОМ висунула вимогу до Господарського суду включити її до списку кредиторів Оріани.

10 лютого 2003 року компанія-заявник уклала договір із СОМ щодо передачі їй права вимоги боргів, визнаних МКАС у рішенні від 23 грудня 1998 року.

8 червня 2004 року компанія-заявник та СОМ звернулися до МКАС щодо визнання компанії-заявника кредитором у господарському процесі проти Оріани на підставі зазначеного вище договору. 21 червня 2004 року Голова МКАС відхилив цю вимогу, посилаючись на те, що МКАС було розпущено після арбітражного рішення від 23 грудня 1998 року.

9 липня 2004 року компанія-заявник і СОМ звернулися до Апеляційного суду Івано-Франківської області (далі — Апеляційний суд) щодо визнання права компанії-заявника на борги СОМ, визнані у рішенні МКАС від 23 грудня 1998 року.

16 липня 2004 року компанія-заявник та СОМ звернулися до виконавчої служби стосовно зміни кредитора у виконав-

чому провадженні на підставі згаданого договору.

9 вересня 2004 року компанія заявник і СОМ звернулися до Апеляційного суду стосовно проголошення компанії заявника кредитором Оріани та заміни компанією-заявником СОМ як сторони виконавчого провадження на тих самих підставах, що зазначалися вище.

10 вересня 2004 року Апеляційний суд задовольнив вимогу компанії-заявника. Компанію-заявника було проголошено кредитором Оріани по боргу в розмірі 2466906,47 доларів США, визнаного в арбітражному рішенні від 23 грудня 1998 року.

18 листопада 2004 року компанія-заявник та СОМ звернулися до виконавчої служби щодо заміни компанією-заявником СОМ у виконавчому провадженні стосовно Оріани.

9 грудня 2004 року виконавча служба на підставі рішення Апеляційного суду від 10 вересня 2004 року замінила у виконавчому провадженні первинного кредитора компанією-заявником.

29 грудня 2005 року Господарський суд постановив рішення про припинення виконавчого провадження.

30 грудня 2005 року виконавча служба припинила виконавче провадження та передала виконавчі листи до розпорядника майна Оріани.

23 січня 2006 року компанія-заявник звернулася до Господарського суду з вимогою внести зміни до списку кредиторів Оріани та включити себе до цього списку на підставі договору від 10 лютого 2003 року та рішення Апеляційного суду від 10 вересня 2004 року.

6 лютого 2006 року Господарський суд задовольнив вимогу компанії-заявника та зобов'язав розпорядника майна Оріани внести зміни до списку кредиторів.

27 лютого 2006 року компанія-заявник висловила вимогу бути поінформованою про те, чи виконавча служба замінила нею СОМ у списку кредиторів у виконавчому провадженні щодо Оріани.

Виконавче провадження триває й досі.

Зміст рішення Суду

Даючи оцінку фактам у справі, Суд звернувся, зокрема, до таких законодавчих актів України та судової практики: Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року (ст. 12); Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 року (ст. 2); Цивільний кодекс України 1963 року (ст. 197-202, 214); Закон України «Про власність» (Розділ VII); Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року (ст. 2, 3 (1), 85, 86); Закон України «Про державну виконавчу службу» від 24 березня 1998 року (ст. 11, 13); постанови Кабінету Міністрів України стосовно фінансового становища Оріани № 1650 від 19 жовтня 1998 року; №1280 від 16 липня 1999 року; №800 від 10 травня 1998 року; №92-р від 19 лютого 2000 року; № 314-р від 10 серпня 2000 року; №810-р від 28 жовтня 2004 року; № 1346 від 29 серпня 2000 року; № 1734 від 23 грудня 2004 року; №593 від 18 липня 2005 року; Рішення Конституційно Суду України від 10 червня 2003 року щодо мораторію на примусовий продаж майна; Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 року (ст. 5, 6, 35.); Статут Міжнародного комерційного арбітражу при Торговельно-промисловій палаті України.

Компанія-заявник скаржилася на порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції через невиконання арбітражного рішення від 23 грудня 1998 року.

Уряд стверджував, що ч. 1 ст. 6 не підлягає застосуванню до розгляду спору третейським судом. По-перше, Уряд зазначив, що МКАС було засновано на основі згоди сторін вирішувати спір у третейському суді на підставі третейського застереження у договорі між ними. Він стверджував, що сторони арбітражного процесу у даній справі відмовилися від застосування ч. 1 ст. 6 Конвенції, яка з огляду на це не підлягає застосуванню до виконання остаточного арбітражного

рішення від 23 грудня 1998 року, ухваленого третейським судом. По-друге, Уряд стверджував, що не було зв'язку між розглядом цього спору третейським судом та подальшим виконавчим провадженням, оскільки компанія-заявник, як стверджувалося, одержала право вимагати сплати заборгованості відповідно до договору від 10 лютого 2003 року, а не відповідно до арбітражного рішення. На думку Уряду, заява не відповідала вимозі *ratione materiae* згідно з вимогами Конвенції.

Заявник не погодився з цим твердженням. Він стверджував, що ч. 1 ст. 6 Конвенції підлягала застосуванню до проваджень у даній справі.

Оскільки Уряд висловив заперечення щодо застосовуваності ч. 1 ст. 6 Конвенції до проваджень у третейському суді, Суд нагадав, що ст. 6 Конвенції не перешкоджає утворенню третейських судів задля вирішення спорів між приватними суб'єктами. Насправді, слово «суд» у ч. 1 ст. 6 Конвенції не обов'язково слід розуміти як таке, що позначає суд у його класичному розумінні, пов'язаному зі стандартною судовою системою держави (див., з-поміж інших, рішення Суду у справі «Lithgow and Others v. the United Kingdom» від 8 липня 1986 року, § 201). На думку Суду, МКАС був «третейським судом, створеним згідно з законом», оскільки діяв відповідно до Закону України «Про Міжнародний комерційний арбітраж» 1994 року (далі — Закон) та свого внутрішнього Регламенту. Провадження у справах, що їх розглядав МКАС, було подібним до провадження у цивільних чи господарських судах і законом встановлювалося право на апеляцію по його рішеннях до Апеляційного суду м. Києва. Останній міг переглянути рішення МКАС на підставах, встановлених у Законі. МКАС залишався єдиним третейським судом в Україні, який міг, відповідно до Закону, вирішувати «господарські спори з іноземним елементом». Відповідно до Закону та ст. 3 (1) Закону України «Про виконавче провадження», рішення МКАС вважається еквівалентом судового рішення, що підлягає примусовому виконанню.

Право вимагати виплати боргу чи виконати цивільно-правове зобов'язання зі сплати компенсації майнової та немайнової шкоди є «цивільним» правом, що належить до сфери приватного права України, яке передбачене у розділі 40 ЦК України 1963 року («Відшкодування шкоди») та у Законі України «Про власність» («Захист права власності»). Зокрема, ст. 197-202 Розділу 17 ЦК України дозволяли передачу права вимагати сплати боргів через укладення письмових договорів для такої передачі. Більше того, право компанії-заявника повернути собі борг, який заборгувала Оріана, на підставі арбітражного рішення та договору було підтримане Апеляційним судом у рішенні від 10 вересня 2004 року. Суд дійшов висновку, що провадження у третейському суді стосувалося встановлення цивільного права первинного кредитора Оріани. Наступна передача боргу компанії-заявнику на підставі договору від лютого 2003 року та визнання компанії-заявника новим кредитором у вересні 2004 року, наступне виконавче провадження поставило права компанії-заявника та її цивільні права у залежність від таких прав первинних кредиторів.

На думку Суду, ці підстави є достатніми, аби дійти висновку про те, що ч. 1 ст. 6 Конвенції підлягає застосовуванню до судового провадження у даній справі. Таким чином, Суд відхилив попередні заперечення Уряду.

Уряд стверджував, що у даній справі не було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо компанії-заявника. Зокрема, Уряд вважав, що розглядуване арбітражне рішення було остаточним лише щодо сторін спору та підлягало виконанню лише щодо первинного кредитора Оріани, а не щодо компанії-заявника, яка непрямим способом набула право на отримання боргу, визнаного у арбітражному рішенні. Також Уряд доводив, що не було порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Зокрема, держава не несе відповідальність за борги Оріани, яка є самотійною юридичною особою. Уряд також стверджував, що договір про передачу боргу від 10 лютого 2003

року не був достатньою підставою для вимоги виконання арбітражного рішення на користь іншої юридичної особи.

Компанія-заявник доводила, що ч. 1 ст. 6 Конвенції була порушена органами державної влади і це порушення полягало у тому, що арбітражне рішення від 23 грудня 1998 року не було виконане у повному обсязі та у розумний строк. Вона стверджувала, що держава не виконала свої зобов'язання, які випливали зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки не забезпечила виконання арбітражного рішення у встановлений строк і не вжила необхідних та адекватних заходів для забезпечення права власності компанії-заявника.

Суд зазначив, що однією з основних причин того, що державні органи не змогли виконати остаточне арбітражне рішення, була неплатоспроможність компанії Оріана, яка належала державі та керувалася державою. Проте слід зазначити, що тоді як призначення платежів для виплат державних боргів можуть спричинити затримку у виконанні судових рішень з Урядового бюджету, їх не можна розглядати як виправдання за невдачу у виконанні зобов'язань, що впливають із ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Більше того, з матеріалів справи впливає, що державними органами не було вжито жодних нових кроків для виправлення ситуації, яка склалася у даній справі. Таким чином, Суд вважає, що триваюче невиконання рішення про виплату боргу становить порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд також нагадав про те, що він неодноразово вказував, що «вимога» може лише тоді становити «майно» у розумінні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо вона виконується (див. рішення Суду у справах «Burdov v. Russia», § 40, «Poltorachenko v. Ukraine», § 45, обидва від 18 січня 2005 року). Суд також вважає, що передача права на борг не суперечить принципу такого «володіння» майном. Більше того, з точки зору Суду, рішення національних судів, у якому визнається, що компанія-заявник була кредитором у провадженні щодо виконання арбітражного рішення від 23 грудня 1998 року, означає, що вона мала визначене у судовому рішенні право вимоги, яке становило «володіння» у сенсі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (див. §24 цього рішення).

Отже, мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі
«Родіч та інші проти Боснії та Герцеговини»
(«*Rodić and others v. Bosnia and Herzegovina*»)**

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 27 травня 2008 року у справі «Родіч та інші проти Боснії та Герцеговини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

– мало місце порушення ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження);

– не було порушено ст. 3 Конвенції стосовно умов тримання заявників у в'язниці;

– було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту)¹.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити п. Родічу та п. Баківічу по 4000 євро, а п. Пушарі та п. Княжевічу по 2000 євро як компенсацію моральної шкоди. Крім того, усім заявникам було призначено сплатити

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів)

загалом 6500 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявники, Мілорад Родіч, Властимір Сушара та Зоран Княжевіч, є громадянами Боснії та Герцеговини, а Іван Баковіч є громадянином Боснії та Герцеговини і Хорватії. Вони народились відповідно у 1946, 1953, 1966 та 1972 роках і в момент розгляду справи відбували покарання у в'язниці м. Мостар (Боснія та Герцеговина). Всі заявники були звинувачені у воєнних злочинах проти боснійського цивільного населення (в той час — боснійських мусульман) під час війни у Боснії та Герцеговині у 1992–1995 роках.

Справа стосувалася тримання заявників у в'язниці: спершу у тій її частині, де більшість ув'язнених були боснійцями, а потім окремо — у лікарняному відділі цієї ж в'язниці.

Між серпнем 2004 року та травнем 2005 року кожен із заявників був направлений до в'язниці м. Зеніца, яка була єдиною в'язницею суворого режиму у Федерації Боснії та Герцеговини (адміністративний регіон у Боснії та Герцеговині). 90 відсотків утримуваних у цьому закладі осіб були за національністю боснійцями.

Пана Сушару та п. Княжевіча сповістили про те, що вони не можуть бути переведені до іншої в'язниці.

2 травня 2005 року о 18 годині на стіні у тюремній їдальні помітили образливе графіті на п. Родіча та п. Баковіча. Винних у цьому інциденті не було знайдено.

4 червня 2005 року о 21 годині після перегляду фільму про вбивства боснійців із м. Сребреница під час війни у 1995 році, один із ув'язнених боснійської національності заманив п. Пушару в камеру та вдарив його кулаком в око. 7 червня 2005 року п. Пушару госпіталізували. Відповідно до офіційного звіту цей напад був вчинений з етнічних мотивів, а нападник мав у затиснутому кулаці шматок скла, тому наслідки побиття могли би бути набагато важчими, якби не втручання іншого ув'язненого.

5 червня 2005 року о 16 годині інший ув'язнений у тюремній їдальні вчинив напад на п. Баковіча. Після прибуття охоронців п. Баковічу уже завдали кількох ударів по голові, і його теж було госпіталізовано.

8 червня 2005 року заявники оголосили голодування, щоб привернути громадську увагу до умов їхнього ув'язнення, та були негайно поміщені до тюремної лікарні.

Того ж дня нападників було покарано ув'язненням на 20 днів в одиночних камерах, а також було розпочате розслідування вчинених нападів.

15 червня 2005 року міністр юстиції Боснії та Герцеговини з мотивів безпеки розпорядився перевести заявників до в'язниці Республіки Сербська (адміністративний регіон у Боснії та Герцеговині).

19 червня 2005 року комісія, яка розслідувала обставини нападу, у своєму звіті розкритикувала керівництво в'язниці за невжиття всіх заходів для захисту заявників. Керівництво в'язниці натомість виправдовувалось нестачею достатньої кількості працівників, камер для ув'язнених, відсутністю іншої в'язниці суворого режиму у Федерації Боснії та Герцеговини, а також тим, що переведення ув'язнених із однієї територіально-адміністративної одиниці до іншої у Боснії та Герцеговині не було передбачено. 21 червня 2005 року федеральний міністр видав наказ про залишення заявників у в'язниці м. Зеніца до подальших розпоряджень.

1 липня 2005 року заявники зупинили голодування у відповідь на прохання Суду.

18 липня 2005 року ще один із нападників був засуджений до 15 днів ув'язнення в одиночній камері.

12 серпня 2005 року заявники безуспішно подали апеляцію до Конституційного суду Боснії та Герцеговини, оскаржуючи, зокрема, те, що їх так і не було переведено до іншої в'язниці відповідно до наказу від 15 червня 2005 року, а також на умови їхнього тримання у в'язниці м. Зеніца.

24 листопада 2005 року п. Бакович був переведений до в'язниці м. Мостар (Федерація Боснії та Герцеговини).

З 28 листопада 2005 року до 9 грудня 2005 року заявники знову оголосили голодування, вимагаючи свого переведення до іншої в'язниці та протестуючи проти умов їх тримання у тюремній лікарні м. Зеніца. 14 грудня 2005 року та 19 жовтня 2006 року вони були переведені до в'язниці м. Мостар.

Зміст рішення Суду

Заявники скаржились на те, що від моменту поміщення до в'язниці м. Зеніца аж до переведення до лікарняного відділу вони зазнавали постійних переслідувань з боку спів'язнених боснійців. При цьому заявники згадували різноманітні інциденти: від плювання у їхню їжу та виливання води у ліжка до погроз побиття та вбивства. Також вони скаржились на умови їх тримання у тюремній лікарні. При цьому заявники посилались на статті 2, 3 та 13 Конвенції.

Суд зауважив, що лише у виняткових випадках здійснення нападу представниками держави чи іншими третіми особами, яке не призвело до смерті заявників, може вважатись таким, що порушує ст. 2 Конвенції. Навіть якщо ст. 2 Конвенції, з огляду на природу та рівень завданих ушкоджень, була би застосовувана у цьому випадку, жодні факти по справі не вказують на те, що влада не вжила заходів аби захистити життя заявників. Відтак, скарга на порушення ст. 2 Конвенції є неприйнятною.

Суд не вважає політику Уряду у напрямку інтеграції засуджених за воєнні злочини до загальної системи ув'язнення такою, що за своєю природою є нелюдською чи такою, що принижує гідність. Проте він не виключає, що здійснення такої політики не може призвести до порушення ст. 3 Конвенції.

Суд нагадав про те, що від 1992 до 1995 року три етнічні групи у Боснії та Герцеговині (боснійці, хорвати та серби) воювали між собою. Як наслідок усіх тих звірств, що були вчинені під час війни, в цьому регіоні часто зустрічаються прояви насильства на етнічному ґрунті, а міжетнічні відносини досі

залишаються напруженими. У в'язниці м. Зеніца, до поміщення туди заявників, мали місце кілька інцидентів, спрямованих проти осіб сербської та хорватської національності. Беручи до уваги кількість осіб боснійської національності у цій в'язниці, а також характер злочинів, за які були засуджені заявники (воєнні злочини проти боснійців), було зрозумілим, що їхнє фізичне благополуччя під час ув'язнення може бути піддане серйозній небезпеці.

Незважаючи на це, заявники були поміщені до звичайних камер, де трималось до двадцяти інших ув'язнених. Більше того, в період вчинення нападів на заявників у в'язниці була серйозна нестача працівників. Однак, на думку Суду, нестача кадрів не знімає з держави обов'язку дбати про добробут ув'язнених.

Було очевидним, що керівництво в'язниці м. Зеніца, незважаючи на загрозу заподіяння заявникам фізичних ушкоджень, не вживало жодних запобіжних заходів протягом кількох місяців. Заявникам надали окреме приміщення для відбування покарання лише після нападів 4 та 5 червня 2005 року, оголошення ними голодування та зацікавлення засобами масової інформації цими інцидентами. Однак це відбулося лише через 10 місяців після поміщення їх до в'язниці, хоча протягом усього цього часу адміністрація в'язниці усвідомлювала серйозність становища заявників.

Суд дійшов висновку про те, що фізичне благополуччя заявників з моменту їх поміщення до в'язниці м. Зеніца і аж до переведення у лікарняний відділ (цей проміжок часу залежно від заявника коливався від одного до десяти місяців) не було належним чином охоронюваним. Тому Суд вважає, що труднощі, яких зазнали заявники, зокрема постійне відчуття ними психічної напруги, були такими, що порушували ст. 3 Конвенції.

Суд звернув увагу на те, що у розпорядженні заявників було понад 4 кв. м. особистої площі (мінімальний розмір особистої площі на кожного ув'язненого у багатомісних камерах, встановлений

Комітетом Ради Європи із запобігання тортурам або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню). Оскільки у камерах для відбування покарання не було туалету та протічної води, ув'язнені мали цілодобовий необмежений доступ до в'язничного санвузла. Також заявники не скаржились на вентиляцію чи опалення або ж на обмеження у доступі до природного світла чи штучного освітлення. В їхніх скаргах не було жодних ознак того, що умови відбування покарання були такими, які порушували ст. 3 Конвенції.

Суд зауважив, що заявники, будучи під спеціальним захистом, не могли брати участь у виконанні всієї доступної

роботи, навчання та відпочинку. Проте варто зауважити, що вони мали можливість дивитись телевизор та без жодних обмежень отримувати літературу. Більше того, Суд вважає, що вони кожного дня проводили достатньо часу поза межами тюремної лікарні. Отож, Суд дійшов висновку, що умови відбування покарання заявниками у лікарняному відділі в'язниці не порушували ст. 3 Конвенції.

Суд вважає, що заявникам не було надано ефективних засобів правового захисту у відповідних національних органах з приводу їхніх скарг на порушення ст. 3 Конвенції. Тому мало місце порушення ст. 13 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі
«Грузинська робітничка партія проти Грузії»
(«Georgian Labour Party v. Georgia»)**

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 8 липня 2008 року у справі «Грузинська робітничка партія проти Грузії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

– партія-заявник може виступати в ролі «потерпілої сторони» відповідно до ст. 34 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (право на індивідуальні заяви) та подавати заяву про порушення ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції (право на вільні вибори);

– не було порушено ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції стосовно запровадження 27 лютого 2004 року нової системи реєстрації виборців на повторних парламентських виборах 28 березня 2004 року;

– не було порушено ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції стосовно складу виборчих комісій у вищезазначений час;

– мало місце порушення ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції стосовно позбавлення виборчих прав громадян в ад-

міністративно-територіальних районах Хуло та Кобулеті;

– не було порушено ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) щодо ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції¹.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 10 043 євро на відшкодування судових витрат та постановив, що визнання порушення Конвенції є достатньою компенсацією йому моральної шкоди.

Обставини справи

Грузинська робітничка партія (далі — ГРП) є політичною партією, керівництво якої знаходиться у м. Тбілісі (Грузія).

2 листопада 2003 року у Грузії відбулися загальні парламентські вибори. За результатами підрахунку голосів на основі пропорційної системи заявник набрав 12,14 % усіх голосів виборців, що становило 20 із 150 депутатських місць у парламенті.

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів).

22 листопада 2003 року в результаті так званої «Революції троянд» перша сесія новообраного парламенту була зірвана. Президент Грузії Едуард Шеварднадзе подав у відставку, а Верховний суд Грузії скасував результати виборів, які проводились на пропорційній основі. Також було вирішено провести 4 січня 2004 року президентські вибори, а 28 березня 2004 року — повторні парламентські вибори.

У грудні 2003 року Центральна виборча комісія (далі — ЦВК) Грузії прийняла низку рішень, відповідно до яких виборці, задля того, щоб проголосувати на президентських виборах, повинні були прийти на виборчі дільниці заздалегідь та заповнити спеціальні формуляри. Грузинська робітничка партія та інші опозиційні партії безуспішно оскаржували законність таких рішень у суді. Заявник не подав своєї кандидатури на президентських виборах, а пізніше оскаржив результати виборів у Верховному суді Грузії, проте у задоволенні цієї скарги було відмовлено.

Перед проведенням повторних парламентських виборів ЦВК Грузії прийняла ще одне рішення, яким зобов'язала всі виборчі дільниці опублікувати попередні списки виборців, а самим виборцям порекомендувала переконатися у їх правильності.

Заявник стверджував, що напередодні парламентських виборів новообраний Президент Грузії Міхаїл Саакашвілі публічно висловився, що не дозволить ГРП бути обраною до парламенту.

28 березня 2004 року під час повторних парламентських виборів виборчі дільниці у районах Хуло та Кобулеті, які є адміністративними частинами Автономної Республіки Аджарія (Грузія), не відкрились. Внаслідок цього 60 000 виборців не змогли проголосувати. 2 квітня 2004 року ЦВК Грузії, не обґрунтувавши належним чином свого рішення, видала декрет, яким анулювала результати парламентських виборів у згаданих районах.

Цього ж дня ЦВК оголосила результати виборів. Загалом було пораховано 1 498 012 голосів, з яких ГРП от-

римала 6,01 %, однак виборчий бар'єр проходження партій у парламент становив 7 %.

Представник заявника у ЦВК, будучи одним із 15 її членів, висловився проти оголошення остаточних результатів виборів без попереднього проведення голосування у районах Хуло та Кобулеті, проте голова ЦВК відповів, що винною у ситуації, що склалася, була місцева влада. Відтак більшістю голосів було прийняте рішення про оголошення остаточних результатів виборів.

ГРП подала ще одну скаргу до Верховного суду, проте її було відхилено.

Зміст рішення Суду

Партія-заявник скаржилася на проведення повторних парламентських виборів 28 березня 2004 року у Грузії. Предметом скарги було, зокрема, те, що напередодні виборів були змінені правила формування виборчих списків, а склад ЦВК був таким, що більшість його членів були представниками правлячих політичних сил та ігнорували протести ГРП. Також заявник скаржився на те, що був позбавлений можливості потрапити в парламент тому, що вибори у двох районах Грузії не були проведені. При цьому він посилався на ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

Суд постановив, що у цій справі партія-заявник може виступати в ролі «потерпілої сторони» відповідно до ст. 34 Конвенції.

Суд вважає, що правильне складання виборчих списків є передумовою проведення вільних та справедливих виборів. Забезпечення можливості ефективного здійснення права бути кандидатом на виборах безсумнівно залежало від можливості справедливого здійснення права проголосувати. Відтак, існував достатньо тісний причинно-наслідковий зв'язок між правом партії брати участь у повторних парламентських виборах 28 березня 2004 року та її скаргою на систему реєстрації виборців, яка застосовувалась у цей час.

У світлі ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції будь-яке виборче законодавство повинне бути оцінене крізь призму політичної еволюції конкретної країни

таким чином, щоб риси, які є неприйнятними у контексті однієї виборчої системи, могли би бути виправданими у контексті іншої. У розглядуваній справі влада повинна була у дуже стислі строки виправити помилки у виборчих списках за умов «постреволюційної» політичної ситуації. Відтак, внесення за один місяць перед проведенням повторних парламентських виборів 28 березня 2004 року неочікуваних змін у правила реєстрації виборців було, за цих конкретних умов, таким, що не підлягає критиці у світлі ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

Стосовно того, чи аналізована система формування виборчих списків, яка частково перекладала відповідальність за точність їх складання з владних органів на електорат, була сумісною із зобов'язанням держав-учасниць Конвенції забезпечувати вільне вираження думки народу, Суд вирішив, що Грузії потрібно надати у вирішенні цього питання більш широку автономію.

Грузія не є єдиною державою, яка застосувала вищезгадану систему реєстрації виборців: кілька західноєвропейських демократій, зокрема Сполучене Королівство та Португалія, при складанні списків виборців також значною мірою спиралися на індивідуальні заяви громадян.

З огляду на це, аналізована система реєстрації виборців не порушувала право партії-заявниці бути кандидатом на перевиборах. За цих конкретних обставин ця система — до впровадження кращого вирішення проблеми складання списків виборців — не була причиною виборчих зловживань, а, навпаки, мала на меті запобігти їм.

Оцінивши конкретні обставини політичної ситуації в Грузії, Суд постановив, що не було порушено право партії-заявниці балотуватись на парламентських виборах у зв'язку із впровадженням 27 лютого 2004 року нової системи реєстрації виборців.

Предметом скарг ГРП було також те, що склад виборчих комісій і процес прийняття ними рішень були такими, що порушували ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

Суд дійшов висновку, що склад виборчих комісій на всіх рівнях справді не відповідав політичній системі стримувань і противаг стосовно президентської влади та не забезпечував їх незалежність від зовнішнього політичного тиску. Однак, зважаючи на відсутність будь-яких фактів виборчих правопорушень чи зловживань владою у виборчих комісіях, які б заподіяли шкоду заявнику, Суд вважає, що у цьому випадку не було порушено його прав.

Отож, у цьому аспекті не було порушено ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

На думку Суду, нездатність виборців проголосувати на повторних парламентських виборах у районах Хуло та Кобулеті, які відбувалися за пропорційною виборчою системою, повинна аналізуватись відповідно до принципу загального виборчого права. Тому Суд повинен перевірити, чи органи державної влади зробили все, що можна було від них очікувати, аби дати можливість виборцям із вищезгаданих районів взяти участь у повторних виборах, а також проаналізувати те, чи у діях органів влади були ознаки свавілля або ж наявність невідповідності між обмеженням у праві на голосування та законними цілями, які переслідувала держава. При цьому Суд зазначив, що правом представників ГРП було не вигравати повторні парламентські вибори, а бути кандидатом на цих виборах та здійснити це своє право вільно й ефективно.

ЦВК не скасувала Декрет від 2 квітня 2004 року про непроведення повторних парламентських виборів у районах Хуло та Кобулеті. У разі неприйняття цього Декрету найкращим рішенням для ЦВК, яке би відповідало основним принципам верховенства права, було б скасування запланованих виборів у районах Хуло та Кобулеті у формі чіткого формального рішення, на основі відповідного та достатнього обґрунтування причин позбавлення права проголосувати близько 60 000 виборців.

Суд також звернув увагу на те, що після 18 квітня 2004 року Грузія, всупереч її зобов'язанням відповідно до

ст. 3 Протоколу № 1 Конвенції, не вчинила жодних подальших дій з метою проведення виборів у згаданих районах.

Беручи до уваги важливість принципу загального виборчого права, Суд не може погодитись із тим, що потреба створення нового парламенту «у розумні строки», була достатнім виправданням неспроможності чи небажання Грузії вжити подальші заходи задля врахування 60 000 голосів аджарських виборців.

Тому Суд постановив, що рішення ЦВК від 2 квітня 2004 року про скасування виборів у районах Хуло та Кобулеті не були достатньо зрозумілими та послідовними. ЦВК не представила належних та достатніх обґрунтувань своїх рішень, а також не забезпечила адекватних процесуальних заходів захисту від зловживань владою. Більше того, не застосовуючи жодних інших додаткових заходів для організації виборів у районах Хуло та Кобулеті після 18 квітня 2004 року, ЦВК при-

йняла рішення про закінчення загальнодержавних виборів без жодних переконливих виправдань. Виключення цих двох районів із загального виборчого процесу порушувало принцип верховенства права та мало результатом позбавлення права голосу значної частини населення.

Таким чином, у цій справі мало місце порушення права заявника бути кандидатом на виборах відповідно до ст. 3 Протоколу № 1 Конвенції.

Суд, оцінивши всі матеріали, які були у його розпорядженні, не знайшов жодних свідчень того, що змінені виборчі механізми, зокрема система реєстрації виборців та склад виборчих комісій, чи події, які мали місце у районах Хуло та Кобулеті, мали на меті виключно завдати шкоди заявнику та не впливали на інших кандидатів, які брали участь у виборах.

Отож Суд постановив, що ст. 14 Конвенції, взята у поєднанні зі ст. 3 Протоколу № 1 Конвенції, не була порушена.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «Вайнай
проти Угорщини»
(«Vajnai v. Hungary»)**

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 8 липня 2008 року у справі «Вайнай проти Угорщини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

– було порушено ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода вираження поглядів)¹.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд постановив, що визнання порушення Конвенції є достатньою компенсацією заявнику моральної шкоди, а також призначив сплатити йому 2 000 євро на відшкодування судових витрат.

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів).

Обставини справи

Заявник Аттіла Вайнай, 1963 р. н., є громадянином Угорщини та проживає у м. Будапешт. На час виникнення обставин справи п. Вайнай був віце-президентом Робітничої партії, яка є зареєстрованою в Угорщині політичною партією лівого спрямування.

Справа стосувалася скарги заявника на те, що його було засуджено за носіння одягу з зображенням п'ятикутної червоної зірки — символу міжнародного руху робітників — під час демонстрації у Будапешті.

21 лютого 2003 року під час проведення дозволеної владою демонстрації, на якій п. Вайнай був промовцем, працівники поліції попросили його зняти

зображення червоної зірки, яке заявник носив на своїй куртці. У березні 2004 року в результаті вищезгаданих подій п. Вайная було звинувачено у носінні зображення тоталітарного символу та засуджено умовно. У листопаді 2005 року апеляцію заявника було відхилено.

Посилаючись на ст. 10 Конвенції, п. Вайнай скаржився на те, що його було засуджено за носіння символу міжнародного руху робітників.

Зміст рішення Суду

На думку Суду, засудження заявника у цій справі прирівнювалось до втручання у його право на свободу вираження поглядів. Таке втручання ґрунтувалось на ст. 269/В Кримінального кодексу Угорщини, яка забороняла використання тоталітарних символів, а тому таке втручання було «передбачене у законі» і «переслідувало законну мету» охорони порядку та захисту прав інших осіб.

Суд ще раз нагадав, що ст. 10 Конвенції встановлює вузькі рамки можливостей застосування обмежень на політичні промови чи публічні дебати. Суд вважає, що п. Вайнай, будучи політиком, вирішив надягнути зображення червоної зірки з метою висловлення своїх політичних поглядів. Більше того, коли право на свободу вираження поглядів реалізовується у вигляді політичної промови, як у випадку із заявником, — застосування обмежень до нього є виправданим лише тоді, коли для цього є чітка, невідкладна та визначена соціальна потреба.

Суд погоджується з тим, що загальновідомі масові порушення прав людини, вчинені за часів комуністичного режиму, дискредитували зображення червоної зірки, а її демонстрація може викликати тривогу у колишніх жертв цього режиму та їхніх родичів.

З часу запровадження в Угорщині плюралізму політичних поглядів минуло майже два десятиліття. Угорщина, будучи членом Європейського Союзу, є країною стабільної демократії і жодних ознак загрози повернення комуністич-

ної диктатури немає. Крім того, згаданий стан тривоги хоч і є зрозумілим, однак не може сам по собі бути причиною встановлення обмежень на свободу вираження поглядів.

Окрім цього, Суд вважає, що спосіб законодавчої заборони тоталітарних символів у Кримінальному кодексі Угорщини є недостатньо якісним, оскільки саме носіння на одязі зображення червоної зірки може призвести до застосування кримінальної відповідальності і при цьому навіть не потрібно встановлювати того, чи таке носіння є пропагандою тоталітаризму.

З огляду на різноманітність значень зображення червоної зірки, законодавча заборона її публічної демонстрації є занадто широкою. Це зображення символізує не лише міжнародний рух робітників, які борються за більш справедливе суспільство, але й діяльність відомих політичних партій у різних державах-учасницях. Заявник використав червону зірку на дозволеній та мирній демонстрації, будучи віце-президентом зареєстрованої політичної партії, яка не має тоталітарних амбіцій, а Уряд при цьому не довів, що зображення цієї зірки символізувало комуністичний режим.

Стосовно вищезазначеної мети охорони порядку Суд вказав, що Уряд не навів жодного прикладу реальної чи хоча б віддаленої небезпеки виникнення заворушень в Угорщині, спричинених публічною демонстрацією зображення червоної зірки.

Відтак Суд постановив, що засудження п. Вайная за звичайне носіння зображення червоної зірки не може вважатись таким, що відповідає «невідкладній соціальній потребі». Більше того, застосовані до заявника заходи юридичної відповідальності хоч і були порівняно легкими, однак були заходами кримінально-правового характеру, а тому могли призвести до серйозних наслідків. Застосовані державою такі санкції не були пропорційними переслідуваній меті. Отож мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі
«Штукатуров проти Росії»
(«Shtukaturov v. Russia»)**

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 27 березня 2008 року у справі «Штукатуров проти Росії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

– мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) стосовно судового провадження, внаслідок якого заявника було позбавлено дієздатності;

– було порушено ст. 8 Конвенції з огляду на повне позбавлення заявника цивільної дієздатності;

– мало місце порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції стосовно ув'язнення заявника у психіатричній лікарні;

– було порушено ч. 4 ст. 5 Конвенції з огляду на відсутність у заявника можливості отримати звільнення з лікарні;

– Уряд порушив свої зобов'язання, закріплені у ст. 34 Конвенції, оскільки перешкодив заявнику у доступі до Суду¹.

Суд дійшов висновку, що питання про застосування ст. 41 Конвенції не було готовим для вирішення.

Обставини справи

Заявник Павло Володимирович Штукатуров є громадянином Росії, народився 1982 року і проживає у м. Санкт-Петербурзі. Він страждає на психічний недуг. 2003 року заявника було визнано недієздатним.

Заявник стверджував, що був визнаний недієздатним без його відома. Він наполягав на тому, що це було зроблено за ініціативою матері, оскільки вона була зацікавлена у набутті юридичних прав на майно сина, котре той успадкував від бабусі.

На початку серпня 2004 року матір заявника звернулася із заявою про визнання сина недієздатним. Вона стверджувала, що він не здатний провадити самостійне життя і тому потребує опікуна. Заявник не був офіційно повідомлений про це провадження.

Наприкінці грудня 2004 року відбулося судове засідання у справі. Заявник на ньому не був присутнім, оскільки його про це не повідомили. Розгляд справи проводився за участю прокурора та представника психіатричної лікарні, в якій заявник перебував від липня 2004 року. Після десяти хвилин розмірковування суд визнав заявника недієздатним на підставі ст. 29 Цивільного кодексу. Ця стаття передбачає можливість позбавлення особи дієздатності у випадку, коли особа не усвідомлює значення своїх дій та не може керувати ними. В основу рішення була покладена довідка-висновок психіатричної лікарні (складена у листопаді 2004 року), в якій вказувалося на агресивність поведінки заявника, негативно спрямований, антисоціальний спосіб його життєдіяльності. І зрештою було сформульовано висновок, що заявник хворий на шизофренію і не здатний розуміти значення своїх дій та керувати ними. Опікуном заявника було визнано його матір. А відтак вона набула права діяти від його імені в усіх справах.

Згодом заявник, перебуваючи у квартирі матері, натрапив випадково на копію судового рішення щодо нього. Він негайно скотактував з адвокатом Центру захисту душевнохворих. 2 листопада 2005 року вони зустрілися, аби обговорити справу та скласти скаргу. У процесі розмови адвокат переконався, що заявник був цілком спроможним розуміти складні юридичні аспекти справи і навіть давати доречні настанови.

4 листопада 2005 року матір заявника помістила його до психіатричної лікарні.

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду (*Прим. перекладачів*).

ні. Адвокат звернувся до адміністрації лікарні по дозвіл зустрітися з п. Штукатуровим. Однак йому було відмовлено. Втім заявнику все ж таки вдалося підписати відповідний документ, що уповноважував адвоката на подання скарги до Суду від імені заявника. Починаючи від грудня 2005 року заявнику заборонили здійснювати будь-які контакти із зовнішнім світом поза лікарнею. Пан Штукатуров також стверджував, що його змушували вживати сильнодіючі ліки всупереч його волі.

Упродовж грудня 2005 та січня 2006 року заявник багато разів звертався до органів опіки та охорони здоров'я, до прокурора та головного лікаря лікарні з проханням про те, щоб його відпустили. Однак усі ці спроби були марними. Також безуспішними виявилися подібні клопотання з боку адвоката заявника.

Крім цього, адвокат заявника подав скаргу на судові рішення про визнання заявника недієздатним. Однак ця скарга була відхилена без розгляду по суті на тій підставі, що сам заявник не мав права звертатися до суду, він міг це зробити лише через свого опікуна. Однак матір заявника, як його опікун, була проти виходу сина з лікарні. До того ж вона аж ніяк не мала наміру оскаржувати рішення про визнання сина недієздатним.

На початку березня 2006 року Суд застосував у справі запобіжний захід, котрий зобов'язував Уряд надати заявнику та його адвокату необхідний час та можливість для проведення зустрічей та підготовки справи до Суду. Втім органи влади не виконали це рішення Суду, оскільки не вважали запобіжний захід Суду обов'язковим для виконання. Вони також наголошували на тому, що заявник не має права діяти без згоди своєї матері та що адвокат не може вважатися його законним представником.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на те, що його було визнано недієздатним без його відома. Він також наполягав, що його незаконно помістили у психіатричну лікарню, де він не міг ані отримати перегляд рішення щодо себе, ані бачитися зі своїм адвокатом. І нарешті, заявник

скаржився на те, що його змушували вживати ліки всупереч його волі. При цьому п. Штукатуров зазначав про порушення ст. 3 (заборона нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження), ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність), ч. 1 ст. 6 (право на справедливий судовий розгляд), ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту), ст. 14 (заборона дискримінації) і ст. 34 Конвенції (право на індивідуальну заяву).

Суд нагадав, що у випадку, коли йдеться про поміщення психічно хворої особи до закритого закладу, така особа має бути вислухана особисто або через представника. Суд відзначив, що у цій справі заявник, попри свою хворобу, був відносно повносправною особою. Втім йому все ж таки не було надано можливості взяти участь у провадженні справи стосовно своєї дієздатності.

Суд далі звернув увагу на наслідки, які судові провадження породжувало для особистої автономності та передусім свободи заявника. У зв'язку з цим Суд наголосив, що участь п. Штукатурова у провадженні була вкрай необхідною не тільки для забезпечення йому можливості представляти свою справу в суді, але й для надання безпосередньої можливості судді скласти думку про психічний стан заявника. Тому Суд дійшов висновку, що рішення про визнання заявника недієздатним, в основу якого були покладені лише опосередковані докази, зокрема медичні довідки, було необґрунтованим та ухваленим із порушенням змагальної процедури судового розгляду, яка вимагається ч. 1 ст. 6 Конвенції.

На думку Суду, присутність медичного працівника та прокурора, котрий так і не долучився активно до участі у справі упродовж її десятихвилинного розгляду, не забезпечила змагального процесу. Особливої уваги потребує та обставина, що заявник не зміг оскаржити відповідне рішення, оскільки його заяву було залишено без будь-якого розгляду.

Тому Суд постановив, що провадження у справі заявника не було спра-

ведливим, як цього вимагає ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд відзначив, що втручання у приватне життя заявника було дуже серйозним. Адже воно призвело до того, що він потрапив у цілковиту залежність від свого офіційного представника майже в усіх сферах життя на невизначений період. До того ж загадане втручання не могло бути ліквідовано інакше, як за ініціативою матері-опікуна, котра насправді всіляко протистояла припиненню її офіційної опіки над сином.

Суд нагадав свій попередній висновок у справі про визнання провадження процедурно неналежним. Особливо Суд був вражений тим фактом, що справу було вирішено за підсумками одного провадження, котре протривало лише 10 хвилин.

Судові аргументи також були неадекватними, оскільки у їх основу було покладено медичний висновок від листопада 2004 року, в якому не були достатньо проаналізовані дані стосовно рівня недездатності заявника. Згаданий медичний висновок не містив вказівок щодо можливого впливу хвороби заявника на його соціальне життя, здоров'я, майнові інтереси і не пояснював, яким чином заявник не міг розуміти значення своїх дій та керувати ними.

У цій ділянці відносин законодавство Росії проводило єдине розмежування — між повною дездатністю та повною недездатністю. Воно жодним чином не регламентувало так звані межові стани. Відтак, Суд звернувся до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи стосовно принципів юридичного захисту недездатних осіб. Суд звернув увагу на те положення Рекомендації, де вказувалося на необхідність запровадження більш гнучкого законодавства, здатного запровадити індивідуальний підхід до кожної справи.

Тому Суд дійшов висновку про те, що втручання у приватне життя заявника не було пропорційним до законної цілі, яка при цьому ставилася, а саме захисту здоров'я та інтересів інших. Тому було порушено ст. 8 Конвенції.

Уряд не пояснив мотивів, через які матір заявника ініціювала госпіталізацію

сина на початку листопада 2005 року. До того ж Уряд не надав жодних медичних довідок, які б описували психічний стан заявника на час госпіталізації чи які підтверджували б обстеження заявника кваліфікованими спеціалістами. Як вбачалося, відповідне рішення про поміщення заявника до лікарні ґрунтувалося винятково на юридичному статусі заявника як недездатного, встановленому за десять місяців до цього. Тому Суд вирішив, що у цьому випадку не було «надійно продемонстровано» те, що психічний стан заявника неминуче обумовлював його госпіталізацію. Тому Суд постановив, що перебування заявника у лікарні від 4 листопада 2005 року до 16 травня 2006 року не було «законним» всупереч вимогам п. «е» ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Поміщення заявника до лікарні було зроблено за зверненням матері заявника. А така ситуація в термінах національного права охоплюється поняттям вольових дій. Суди жодним чином не були залучені до вирішення питання про доцільність госпіталізації заявника у той час. Більше того, національне законодавство не містить норм про безумовний судовий перегляд рішень стосовно поміщення особи до психіатричної лікарні для таких ситуацій, у якій опинився заявник. З іншого боку, сам заявник також не мав можливості скористатися жодним юридичним засобом оскарження свого тривалого ув'язнення у лікарні, оскільки був позбавлений юридичної дездатності.

Він також не міг подати скаргу через свою матір, котра була категорично проти його звільнення з лікарні. З матеріалів справи не можна було встановити, чи прокурорська перевірка стосувалася «законності» тримання заявника у лікарні. У будь-якому разі така перевірка не могла вважатися судовим переглядом, який вимагається ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Зважаючи на те, що востаннє перед поміщенням заявника до лікарні у листопаді 2005 року суди оцінювали його психічний стан за 10 місяців до цього, Суд визнав, що юридична неспроможність заявника домогтися судового кон-

тролю своєї госпіталізації становила порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Суд був вражений фактом відмови з боку держави виконати запобіжний захід, обраний Судом відповідно до ст. 39 Регламенту Суду. Хоча заявника і було згодом звільнено, внаслідок чого він отримав можливість бачитися зі своїм адвокатом та готувати справу до Суду, такого наслідку було досягнуто зовсім не завдяки виконанню Урядом запобіжного заходу Суду.

Суд піддав критичній оцінці те, що держава упродовж тривалого часу перешкоджала заявнику бачитися та співпрацювати зі своїм адвокатом. Він далі додав, що ця обставина, а також відмова Уряду виконати запобіжний захід

Суду стояли на заваді заявнику звернутися до Суду. А отже, держава у такий спосіб порушила своє зобов'язання згідно зі ст. 34 Конвенції, а саме: обов'язок не перешкоджати здійсненню права на індивідуальне звернення особи до Суду.

Стосовно скарг заявника на поводження з ним у лікарні Суд зауважив, що п. Штукатуров не навів жодних доказів того, що його змушували приймати сильнодіючі ліки із побічними негативними наслідками. Тому Суд визнав необґрунтованими твердження заявника про порушення ст. 3 Конвенції.

Суд також визнав, що не було необхідності розглядати окремо скарги заявника на порушення ст. 13 та ст. 14 Конвенції.